

บทความวิจัยสั้น

การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติครูเกอร์
ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกใต้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการ
การท่องเที่ยวสัตว์ป่าของประเทศไทย

Wildlife Tourism Management: Case Study of the Kruger National Park,
South Africa as a Guideline for Wildlife Tourism
Management in Thailand

แสงสรรค์ ภูมิสถาน¹Sangsan Phumsathan¹นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์^{2*}Nantachai Pongpattananurak^{2*}¹ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา

คณะวนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Conservation, Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

²ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Forest Biology, Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900

Corresponding author email: fforncp@ku.ac.th

รับต้นฉบับ 10 มิถุนายน 2564

รับแก้ไข 26 มิถุนายน 2564

รับตีพิมพ์ 8 กรกฎาคม 2564

ABSTRACT

Wildlife tourism is a form of nature-based tourism that is growing rapidly due to an increased interest in the conservation attitudes and behavior of tourists. The development of wildlife tourism in Thailand has been proposed in Thai Tourism Strategy 2017–2021 to promote tourism in the country. The main objectives of this article are to 1) present the management principles employed in wildlife tourism in natural areas, 2) analyze the management of wildlife tourism in Kruger National Park South Africa, which is one of the famous wildlife destinations in the world, and 3) provide guidelines for wildlife tourism in protected areas of Thailand to develop the standards of wildlife tourism and promote sustainable tourism. Based on the analysis, the management guidelines for wildlife tourism are presented and include wildlife and habitat management, setting vehicle standards for game drive activity, developing specialized training courses for wildlife tour guides, establishing management mechanisms for wildlife tourism, promoting local participation in wildlife tourism management, and studying the various marketing strategies in wildlife tourism.

Keywords: Wildlife tourism, Kruger national park, South Africa

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวสัตว์ป่า เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติรูปแบบหนึ่งที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในระดับสากล อันเนื่องมาจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่หันมาให้ความสนใจต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่ามากขึ้น แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศไทยได้ถูกบรรจุในแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำเสนอ 1) หลักการและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติ 2) วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติโครเกอร์ ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีชื่อเสียงในระดับโลก และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่คุ้มครองของประเทศไทยให้มีมาตรฐานและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยได้นำเสนอแนวทางการจัดการ ประกอบด้วย การจัดการสัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่อาศัย การกำหนดมาตรฐานพาหนะสำหรับใช้นำเที่ยวชมสัตว์ป่า การฝึกอบรมมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยวเฉพาะ กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม และการศึกษาการตลาดการท่องเที่ยวสัตว์ป่า

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวสัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติโครเกอร์ ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้

คำนำ

การท่องเที่ยวสัตว์ป่า (wildlife tourism) เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติรูปแบบหนึ่งที่อาศัยทรัพยากรสัตว์ป่าเป็นฐานหรือองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การพัฒนาตลอดจนนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่าให้ยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต (Newsome *et al.*, 2005) โดยรูปแบบของการท่องเที่ยวสัตว์ป่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (adventure tourism) ที่มีจุดเด่นในมิติของประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากการไปเยือนแหล่ง

ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่ตอบสนองความต้องการในแง่ความท้าทาย ประสบการณ์แปลกใหม่ และในขณะเดียวกันก็ได้สัมผัสความสวยงามของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้น มีความรู้สึกได้ผจญภัย ได้พึ่งพาตนเอง (Reynolds and Braithwaite, 2001; Sustainable Tourism Cooperative Research Centre, 2009)

การท่องเที่ยวสัตว์ปายังมีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสัตว์ป่า ในปัจจุบันสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคามมากขึ้นจากการสูญเสียถิ่นที่อยู่โดยเฉพาะพื้นที่ป่า ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการแผ้วถางให้เป็นพื้นที่การเกษตรและการขยายพื้นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ (Woodroffe *et al.*, 2005) ส่งผลให้พื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าลดลง และนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสัตว์ป่า ซึ่งได้มีความพยายามแก้ปัญหาดังกล่าวตามสภาพปัญหาและข้อกฎหมายของแต่ละประเทศที่มีการอนุรักษ์สัตว์ป่าอย่างเข้มข้น

แตกต่างกันออกไป การพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะเจ็ดประเทศในแอฟริกาและประเทศในเอเชียใต้ ได้แก่ เคนยา แทนซาเนีย บอตสวานา แอฟริกาใต้ นามิเบีย อินเดีย ศรีลังกา และ เนปาล ซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ในลำดับต้น ๆ ของดัชนีการอนุรักษ์สัตว์ขนาดใหญ่ (Megafauna Conservation Index: MCI) ซึ่งประเมินจาก 1) สัดส่วนของประเทศที่ครอบครองโดยสัตว์ป่าขนาดใหญ่แต่ละชนิด หรือสัดส่วนของพื้นที่ประเทศที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า 2) สัดส่วนของช่วงชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ได้รับการคุ้มครองอย่างเคร่งครัดในแต่ละประเทศ และ 3) จำนวนเงินที่ใช้ในการอนุรักษ์ของแต่ละประเทศทั้งในประเทศหรือต่างประเทศเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) (Lindsey *et al.*, 2017) นอกจากนี้ประเทศดังกล่าวนี้เป็นประเทศที่สามารถใช้การท่องเที่ยวสัตว์ป่าเป็นเครื่องมือการจัดการสัตว์ป่าเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และส่งเสริมเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เคนยา บอตสวานา และแอฟริกาใต้ ที่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ทั้งในด้านของการอนุรักษ์และทางด้านเศรษฐกิจที่ในปัจจุบันการท่องเที่ยวสัตว์ป่าเป็นส่วนที่สำคัญของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (World Bank, 2018) ซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวสัตว์ป่ามีส่วนช่วยในการอนุรักษ์สัตว์ป่าทั้งในด้านของงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ การวิจัย รวมถึงการปรับทัศนคติและการให้คุณค่าต่อสัตว์ป่าของชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว (Higginbottom, 2004; Tisdell, 2012)

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศไทยได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกของประเทศ ทั้งในกลุ่ม

ของการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (niche market) การท่องเที่ยวเชิงความรู้ (knowledge tourism) เพื่อส่งเสริมให้เกิดสังคมเพื่อการเรียนรู้ รวมไปถึงการส่งเสริมการพัฒนาประเทศตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจแบบใหม่ ที่เรียกว่า “BCG Economy” ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ 3 มิติไปพร้อมกัน ได้แก่ เศรษฐกิจชีวภาพ (bioeconomy) ระบบเศรษฐกิจชีวภาพ มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยเน้นการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจหมุนเวียน (circular economy) รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าเพื่อเป็นทางเลือกในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และจัดการความขัดแย้งของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่กันชน โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่กันชนของพื้นที่คุ้มครองที่สำคัญ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่รอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก อันได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดชลบุรี และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี

สำหรับประเทศไทยการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในแหล่งธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยมากเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่อยู่บนพื้นฐานของการพบเห็นสัตว์ป่าตามโอกาส ดังที่เห็นได้จากกิจกรรมส่องสัตว์ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา การนั่งรถชมสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การดูกระทิงในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า จังหวัดนครราชสีมา การท่องเที่ยวสัตว์ป่าในรูปแบบดังกล่าวยังไม่มีมีการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่ส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ดังที่เป็นอยู่ในทวีปแอฟริกาและในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ ที่มีการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวทั่วโลกว่าเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในระดับโลก ทั้งในส่วนของการจัด

กิจกรรมที่มีการกำหนดมาตรฐานและกฎระเบียบในการดำเนินการที่ชัดเจน นอกจากนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศไทย (โดยเฉพาะการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติ) ไม่มีรูปแบบของกิจกรรมที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้การจัดการสัตว์ป่าของนักท่องเที่ยว เป็นเพียงแค่การชื่นชมสัตว์ป่า ซึ่งแตกต่างจากอุทยานแห่งชาติในต่างประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าระดับโลก ที่ได้มีการพัฒนาโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติที่จะสื่อสารให้นักท่องเที่ยวมีความรู้และเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสัตว์ป่า ทั้งในมิติของการจัดการถิ่นที่อยู่อาศัย และการจัดการประชากร โดยผ่านสื่อและมัลติมีเดีย นำเที่ยว ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่เป็นมาตรฐานในระดับที่สร้างผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในประเทศไทยยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากในต่างประเทศที่มีการกำหนดรูปแบบของการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีโครงสร้างชัดเจน ทั้งนี้สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าของประเทศไทยเพื่อให้เกิดความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกับต่างประเทศ และไม่สร้างผลกระทบต่อสัตว์ป่าและระบบนิเวศในพื้นที่ จำเป็นต้องมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีมาตรฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าสำหรับประเทศไทย ที่สามารถสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าตามธรรมชาติที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งยกระดับการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีมาตรฐานซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และการบริการด้านการท่องเที่ยว ให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2560 - 2564)

บทความนี้ได้นำเสนอหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า การวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีชื่อเสียงในระดับโลก (Expedition Wildlife, 2021; Safari Destinations, 2021) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำเสนอหลักการและแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติ และวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ประกอบด้วย การจัดการสัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่อาศัย นักท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการจัดการสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติของประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า หรือพื้นที่ธรรมชาติอื่นๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่ยกระดับการท่องเที่ยวของประเทศ และลดผลกระทบที่จะเกิดกับสัตว์ป่าในพื้นที่ อีกทั้งพัฒนามาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในประเทศไทย

วิธีการศึกษา

บทความนี้มีกระบวนการศึกษาใน 3 ส่วนหลัก ได้แก่

- 1) การศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรม จากบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า รวมทั้งเอกสาร และบทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์
- 2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน

7 คน บุคลากรของสถานประกอบการ เช่น สถานประกอบการที่พัก ร้านอาหาร ในอุทยานแห่งชาติโครเกอร์ จำนวน 5 คน และนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนพื้นที่ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา จำนวน 12 คน (เก็บข้อมูลในช่วงวันที่ 10 – 15 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2562)

3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า โดยเข้าร่วมกิจกรรมการนั่งรถส่องสัตว์ (game drive) ในอุทยานแห่งชาติโครเกอร์ จำนวน 6 รอบ (วันที่ 11 - 14 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2562) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการ และประสบการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่นักท่องเที่ยวได้รับ โดยระหว่างการประชุมประกอบกิจกรรมได้ศึกษาความความทุกข์ของสัตว์ป่าระหว่างการประกอบกิจกรรมทั้ง 6 รอบ

ผลการศึกษา

องค์ประกอบหลักการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า

1. แหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่า (wildlife tourism destination)

แหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าสามารถจำแนกเป็น 3 ประเภทหลัก ตามลักษณะของพื้นที่ (Reynolds and Braithwaite, 2001; Orams, 2002) ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวที่สัตว์ป่าอยู่ในพื้นที่กักขัง/กรงเลี้ยง (captive setting) เช่น สวนสัตว์ (zoo) สวนนกที่มีลักษณะเป็นกรงขนาดใหญ่ (aviary) พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ (oceanarium) เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวที่สัตว์ป่าอยู่ในพื้นที่กึ่งเลี้ยงกึ่งปล่อย (semi-captive setting) เป็นพื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์ป่าไว้ในพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณกว้าง มีรั้วหรือคอกล้อมไว้ เช่น สวนสัตว์เปิด ศูนย์ฟื้นฟูสภาพสัตว์ป่า (wildlife rehabilitation center) พื้นที่ปิดล้อมขนาดใหญ่ที่ใช้อุ้มรับสัตว์ป่า (wildlife park) พื้นที่สำหรับการปล่อยสัตว์ป่าอย่าง

ละมุนละม่อม (soft-release area for wildlife) 3) แหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติ (wild setting) เช่น อุทยานแห่งชาติ (national park) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (wildlife sanctuary) เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (wildlife non-hunting area) พื้นที่จัดการถิ่นที่อาศัยของสัตว์ป่า (wildlife management area) โดยแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าในกลุ่มนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่สามารถตอบสนองแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวทั้งในส่วนของทางได้ผจญภัยและการศึกษาเรียนรู้พฤติกรรมสัตว์ป่าได้เป็นอย่างดี

ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติจำเป็นต้องจัดการให้มีสัตว์ป่าในพื้นที่ และมีจุดที่เป็นพื้นที่เปิดโล่งที่สามารถมองเห็นสัตว์ป่าได้ โดยง่ายเพื่อส่งเสริมประสบการณ์การพบเห็นสัตว์ป่าตามธรรมชาติ โดยไม่รบกวนการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติของสัตว์ป่า รวมทั้งจัดการแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร ที่สามารถดึงดูดให้สัตว์ป่าเข้ามาใช้พื้นที่ และจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถประกอบกิจกรรมได้อย่างปลอดภัย (Reynolds and Braithwaite, 2001; Newsome et al., 2005; Pongpattananurak, 2020)

2. นักท่องเที่ยวสัตว์ป่า (wildlife tourist)

นักท่องเที่ยวสัตว์ป่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะ (niche characters) ลักษณะที่สำคัญของนักท่องเที่ยวสัตว์ป่า ได้แก่ การให้ความสำคัญกับแรงจูงใจจากปัจจัยภายใน (intrinsic motivation) มากกว่าสิ่งจูงใจจากปัจจัยภายนอก (extrinsic motivation) นั่นก็คือนักท่องเที่ยวสัตว์ป่าแสวงหาประสบการณ์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และได้สำรวจ และค้นหาประสบการณ์การท่องเที่ยวใหม่ๆ มากกว่าประสบการณ์ทางด้านความบันเทิง ซึ่ง

สอดคล้องกับการศึกษาของ Gianna and Saltzer (2004) ที่ได้ทำการศึกษาองค์ประกอบต่างๆ ของประสบการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่นักท่องเที่ยวคาดหวัง โดยลักษณะของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวคาดหวังที่จะได้พบและส่งผลต่อความพึงพอใจและคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่า 5 ลำดับแรก ได้แก่ การได้เห็นสัตว์ป่าในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การได้เห็นสัตว์ป่าแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ การได้เห็นสัตว์ป่าหายากและมีเอกลักษณ์ การได้เห็นสัตว์ป่าหลากหลายชนิด และการได้เรียนรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะจากผู้นำเที่ยวตามลำดับ

สำหรับนักท่องเที่ยวสัตว์ป่าแล้ว สัตว์ป่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยือนพื้นที่ ทั้งนี้ Reynolds and Braithwaite (2001) ได้จำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวสัตว์ป่าออกเป็น 4 กลุ่มตามระดับความสนใจสัตว์ป่า ได้แก่ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าอย่างลึกซึ้ง (serious/ dedicated interest in wildlife) โดยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์หลักในการท่องเที่ยวคือการได้พบเห็นสัตว์ป่า โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่มีความสำคัญ/บทบาทสำคัญ ต่อเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นของพื้นที่นั้นๆ (iconic species) และการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอย่างเข้มข้น 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าแบบบางครั้งบางคราว (casual interest in seeing wildlife) โดยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความสนใจอยากจะพบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่ แต่การพบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่ไม่ใช่แรงจูงใจหลักในการเดินทางมาเยือนพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามยังมีความสนใจและตื่นเต้นในการพบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่ 3) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าแบบผิวเผิน

(passing interest in seeing wildlife) โดยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความสนใจอยากจะพบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่แต่ให้ความสนใจเฉพาะชนิดพันธุ์ที่มีความน่ารักในพื้นที่นั้นๆ (charismatic species) นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้โดยมากไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมมาก่อน เช่น การเตรียมเครื่องแต่งกาย การเตรียมอุปกรณ์เฉพาะ เป็นต้น และ 4) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าโดยตรง (no interest in seeing wildlife) โดยพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ไม่ได้มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าหรือการได้พบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่ โดยมาเยือนพื้นที่เพื่อการประกอบกิจกรรมอย่างอื่น หรือมาด้วยวัตถุประสงค์อื่น แต่ก็มีความตื่นเต้นในการพบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phumsathan *et al.* (2018) ที่ได้สังเคราะห์พฤติกรรมเด่นของนักท่องเที่ยวสัตว์ป่าในแต่ละกลุ่ม ดังแสดงใน Table 1

นอกจากนี้ Duffus and Dearden (1990) ยังได้จำแนกประเภทของนักท่องเที่ยวสัตว์ป่าตามพฤติกรรมนันทนาการ ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเจาะจง (wildlife specialists) นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็น ไม่จำเป็นต้องมีการจัดการมาก ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ และโปรแกรมสื่อความหมาย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะนำอุปกรณ์เฉพาะติดตัวไปด้วยขณะประกอบกิจกรรม เช่น กล้องสองตา กล้องถ่ายภาพและเลนส์ที่มีคุณภาพสูง กล้องส่องทางไกลประเภท Spotting Scope เป็นต้น และ 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจทั่วไป (wildlife generalists) นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในระดับหนึ่ง แต่ต้องได้รับความสะดวกสบายระหว่างประกอบกิจกรรมพอสมควร และมีความต้องการสิ่ง

อำนวยความสะดวกและการบริการเพื่อสนับสนุน
การประกอบกิจกรรม ทั้งการจัดกิจกรรม การจัด
สถานที่ และการบริการจากเจ้าหน้าที่ นิยมไปเยือน

แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่ม Captive Destination เช่น
สวนสัตว์

Table 1 Classification of wildlife tourists based on their behavior.

Wildlife tourist behavior	Group 1 No interest in seeing wildlife	Group 2 Passing interest in seeing wildlife	Group 3 Casual interest in seeing wildlife	Group 4 Serious interest in wildlife
Level of interest in wildlife tourism	High	Fairly high	Fairly high	Moderate
Preparing specific equipment for wildlife tourism	Complete equipment preparation	The necessary equipment is prepared.	No specific equipment is prepared.	No specific equipment is prepared.
Proper planning and preparation	Always Almost always	Frequently Often	Sometimes	Sometimes
Desirable features in a wildlife tourist experience	Seeing rare and iconic wildlife	Seeing wildlife in their natural environment	Seeing wildlife in their natural environment	Seeing variety of wildlife
Knowledge about the impact of tourism on wildlife	High	Fairly high	Fairly high	Fairly high

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่า (wildlife tourism activities)

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่ามีความ
หลากหลาย ทั้งในกลุ่มของรูปแบบกิจกรรมที่ใช้
ทรัพยากรสัตว์ป่าแบบไม่สิ้นเปลือง (non-consumptive
use of wildlife) เช่น การสังเกตสัตว์ป่าทั่วไป การดู

นก การถ่ายภาพสัตว์ป่า เป็นต้น และในกลุ่มของ
กิจกรรมที่ใช้ทรัพยากรสัตว์ป่าแบบสิ้นเปลือง
(consumptive use of wildlife) เช่น การล่าสัตว์
การตกปลา ทั้งนี้ Reynolds and Braithwaite (2001)
ได้จำแนกกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าออกเป็น
7 กลุ่ม ตามลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

นักท่องเที่ยวและสัตว์ป่า (spectrum of tourist-wildlife opportunities) ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีสัตว์ป่าเป็นส่วนประกอบ (nature-based tourism with wildlife component) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติทั่วไปที่มีสัตว์ป่าเป็นองค์ประกอบในแหล่งท่องเที่ยว แต่สัตว์ป่าก็ยังไม่ใช่องค์ประกอบหลักของพื้นที่ 2) การไปเยือนพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า (locations with good wildlife opportunities) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เข้าไปพักในที่พักแรมที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ซาฟารีลodge (safari lodge) เป็นลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของนักท่องเที่ยวสัตว์ป่าในกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูง (high-end) ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสะดวกสบายแต่ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสได้เห็นสัตว์ป่าอย่างใกล้ชิด 3) การท่องเที่ยวที่เข้าไปในพื้นที่ที่จัดสร้างขึ้น/แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยมีสัตว์ป่าเป็นทรัพยากรหลักของกิจกรรมต่าง ๆ (artificial attractions based on wildlife) เช่น Sea World Resort & Water Park ซึ่งมีจุดเด่นที่การแสดงของสัตว์น้ำที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี 4) การดูสัตว์ (specialist animal watching) เป็นลักษณะการดูสัตว์ที่ให้ความสนใจเฉพาะในสัตว์สายพันธุ์หรือกลุ่มของสายพันธุ์นั้นๆ เช่น การดูนก การดูวาฬที่ไอซ์แลนด์ซึ่งเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางในการดูวาฬชั้นนำของยุโรป การชมเพนกวิน ที่เกาะฟิลลิป เมืองเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย 5) การเยี่ยมชมสัตว์ป่าในแหล่งที่อยู่อาศัยเฉพาะ (habitat specific tour) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่เน้นการได้เห็นสัตว์ป่าที่หลากหลายในแหล่งที่อาศัยตามธรรมชาติ ซึ่งในบางแหล่งจำเป็นต้องมีการจัดหายานพาหนะเพื่อนำนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่

กิจกรรมในกลุ่มนี้ เช่น กิจกรรมนั่งรถชมสัตว์ (game drive) ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มประเทศแอฟริกาใต้ อินเดีย เป็นต้น 6) การท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่เน้นความตื่นเต้น (thrill-offering tour) เป็นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่เน้นความตื่นเต้นที่จะได้รับจากสัตว์ป่าที่มีความดุร้าย นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้จะมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่น่าตื่นเต้นที่เกี่ยวข้องกับความเสียวทางกายภาพ (thrill seeker) กิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในกลุ่มนี้ เช่น Shark Cage Diving ในประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และ 7) การล่าสัตว์ป่า (hunting) เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในกลุ่มของกิจกรรมที่ใช้ทรัพยากรสัตว์ป่าแบบสิ้นเปลือง (consumptive use of wildlife) วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้มีหลากหลาย เช่น การสะสมซากสัตว์/ชิ้นส่วนของสัตว์ เช่น เขาสัตว์ หนังสัตว์ และการล่าเพื่อเกมกีฬา โดยนักท่องเที่ยวจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการล่าสัตว์ (hunting license) ซึ่งในปัจจุบันกิจกรรมล่าสัตว์สามารถสร้างรายได้ที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์สัตว์ป่าในหลายประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย แคนาดา และเยอรมนี

การท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้

1. ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติและการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่า

อุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ (เดิมคือ เขตสงวนล่าสัตว์ซาปี) เป็นหนึ่งในพื้นที่คุ้มครองที่ใหญ่ที่สุดในทวีปแอฟริกา ครอบคลุมพื้นที่ 19,485 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศแอฟริกาใต้ ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่คุ้มครองโดยรัฐบาลของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ในปี พ.ศ. 2441 และประกาศ

เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของแอฟริกาใต้ในปี พ.ศ. 2469 อุทยานแห่งชาติแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) กำหนดให้เป็นเขตสงวนชีวมณฑล อุทยานแห่งชาติครูเกอร์ได้กลายมาเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนมากที่สุดในประเทศแอฟริกาใต้ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีแรงจูงใจที่สำคัญคือการมาดูสัตว์ป่า โดยเฉพาะสัตว์ป่าเป่าอนูรัักษ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักในชื่อ บิ๊กไฟว์ (Big Five) ประกอบด้วยสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ของแอฟริกาทั้ง 5 ชนิด คือ สิงโต เสือดำ แรด ช้าง และควายป่าแอฟริกัน อุทยานแห่งชาติครูเกอร์เริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2470 และมีแนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนพื้นที่มากถึง 1.82 ล้านคน (Joubert, 1986; Kruger National Park, 2018) ซึ่งจากสถิติดังกล่าว จำนวนนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติครูเกอร์เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี และในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่า ได้แก่ 1) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและภูมิภาคอย่างยั่งยืน 2) สนับสนุนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่อยู่รอบพื้นที่คุ้มครอง 3) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว และ 4) พัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพื้นที่คุ้มครอง

การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าของ Kruger National Park ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาหระหว่างมนุษย์และสัตว์ป่าได้กลายเป็นต้นแบบให้ประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกานำไปประยุกต์ใช้ในประเทศตนเอง ได้แก่ ประเทศเคนยา บอตสวานา

โมซัมบิก นามิเบีย ราวันด้า แทนซาเนีย และอุกันดา จนปัจจุบันการท่องเที่ยวสัตว์ป่าได้แพร่กระจายไปในหลายประเทศทั่วโลกที่มีปัญหาล้าคลึงกัน ดังเห็นได้จากการเกิดการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่เกิดขึ้นในประเทศเอเชียใต้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้แก่ อินเดีย เนปาล และศรีลังกา โดยทั่วไปการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าเกิดขึ้นในพื้นที่ชายขอบป่าเพื่อส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ดังตัวอย่างที่เห็นได้จากพื้นที่สงวนทาโดบา (Tadoba Andhari Tiger Reserve) ในประเทศอินเดียที่มีการเริ่มการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในปี พ.ศ. 2555 จนปัจจุบันสามารถจัดการพื้นที่ชายขอบป่าให้มีความชุ่มชื้นของสัตว์ป่าจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศในปัจจุบัน

ประวัติการพัฒนาการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2470 โดยในปีแรกมีรถเพียง 3 คันเท่านั้นที่เข้ามาท่องเที่ยวในอุทยานฯ อย่างไรก็ตามภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งทศวรรษ ถนนกว่า 3,600 กิโลเมตร และที่ตั้งแคมป์พักแรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการจากการท่องเที่ยวเพื่อชมสัตว์ป่าตามธรรมชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2493 สถานีวิจัย แคมป์ที่พักนักท่องเที่ยว และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ได้ถูกพัฒนาขึ้นที่ Skukuza (Skukuza Rest Camp) ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ของหน่วยพิทักษ์ป่า และได้พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง และในปัจจุบัน Skukuza Rest Camp ได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้แก่ สำนักงานศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ธนาคาร ไปรษณีย์ สถานีบริการน้ำมัน ศูนย์ประชุม พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด สปา สถานพยาบาล ร้านอาหาร ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ที่พัก ค่ายเยาวชน ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตารางกิโลเมตร และกลายเป็นพื้นที่ส่วนบริการหลักของอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ในปัจจุบัน

ช่วงทศวรรษที่ 70 – 80 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวฟาร์สมัยใหม่ได้เกิดขึ้นที่ The Sabie Reserve ซึ่งเป็นพื้นที่สงวนที่อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ แนวคิดหลักของการพัฒนาดังกล่าวเป็นการกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวฟาร์ตั้งแต่สถานที่พักไปจนถึงการบริการที่มีมาตรฐาน เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีกำลังซื้อสูง ปัจจุบันถือได้ว่าแนวคิดดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในแง่ของการสร้างเศรษฐกิจทั้งต่อนักลงทุนและการสร้างงานของชาวบ้านที่อยู่โดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ในปัจจุบัน อุทยานแห่งชาติครูเกอร์ มีเขตบริการนักท่องเที่ยว 12 แห่ง ลานกางเต็นท์ 6 แห่ง รับนักท่องเที่ยวพักค้างได้ 4,000 คน นักท่องเที่ยวที่มาเยือนอุทยานแห่งชาติส่วนใหญ่จะพักค้างในอุทยาน 3 - 4 คืน มีการจ้างงานในพื้นที่ มากกว่า 3,500 ตำแหน่ง (Valsson, 2018) แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าตามวัตถุประสงค์ที่ทางอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ได้ตั้งไว้

2. การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์

สำหรับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติครูเกอร์มีความหลากหลาย นักท่องเที่ยวสามารถเลือกประกอบกิจกรรมได้ตามความสนใจ ไม่ว่าจะเป็น การนั่งรถส่องสัตว์แบบต่างๆ (Game Drives, 4WD Adventure Trail) การเดินศึกษาธรรมชาติและชีวิตสัตว์ป่า (wilderness trails, guided walk, backpacking trails, eco-trails, bush walk) เส้นทางจักรยานแบบผจญภัย การดูนก การพักค้างแรมในป่า ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกประกอบกิจกรรมตามความสนใจ โดยกิจกรรมที่ถือได้ว่าเป็น highlight ของพื้นที่ คือกิจกรรมนั่งรถชมสัตว์ป่า (game drive and wildlife sighting)

นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการทั้งที่เป็นของอุทยานแห่งชาติดำเนินการเอง และส่วนที่ดำเนินการโดยภาคเอกชน ซึ่งมีราคาค่อนข้างสูง แต่นักท่องเที่ยวจะได้รับการบริการที่มากกว่า และกำหนดค่าธรรมเนียมในการประกอบกิจกรรม (conservation fee) เพื่อสร้างแรงจูงใจในทางเศรษฐศาสตร์

สำหรับการจัดกิจกรรมนั่งรถชมสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ได้มีการกำหนดแนวทางการจัดการที่สำคัญเพื่อลดผลกระทบต่อสัตว์ป่า เช่น การกำหนดระยะเวลาการประกอบกิจกรรมในแต่ละฤดูกาล (ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์ นักท่องเที่ยวสามารถประกอบกิจกรรมได้ตั้งแต่เวลา 5.30 – 19.00 น. เดือนมีนาคม- เดือนเมษายน เวลา 6.00 – 18.30 น. เดือนพฤษภาคม – เดือนสิงหาคม เวลา 6.30 – 18.00 น. และเดือนกันยายน – เดือนตุลาคม เวลา 6.00 – 18.30 น.) การกำหนดพื้นที่ประกอบกิจกรรมเฉพาะเส้นทางที่กำหนดไว้เท่านั้น และมีการกำหนดจำนวนรถในการประกอบกิจกรรม 0.75 คัน/1 กิโลเมตร หรือ ระยะทาง 1.3 กิโลเมตร/รถ 1 คัน นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดข้อปฏิบัติ (code of conduct) สำหรับนักท่องเที่ยวระหว่างประกอบกิจกรรม ได้แก่ 1) นักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ในยานพาหนะของตนเว้นแต่จะอยู่ในพื้นที่ที่กำหนด ห้ามมิให้มีส่วนใดของร่างกายยื่นออกมาจากหน้าต่าง หลังคา หรือส่วนอื่นใดของรถ ควรปิดประตูรถตลอดเวลา 2) จำกัดความเร็วไว้ที่ 50 กิโลเมตร/ชั่วโมง

สำหรับการวิ่งบนถนนหลัก และ 40 กิโลเมตร/ชั่วโมง บนถนนลูกรัง 3) ประกอบกิจกรรมได้เฉพาะในช่วงระยะเวลาที่กำหนด ไม่อนุญาตให้เดินทางก่อนหรือหลังเวลาดังกล่าว เวลาเข้าออกต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด 4) ห้ามเข้าในพื้นที่ที่ไม่ได้รับ

อนุญาต 5) ห้ามให้อาหารสัตว์หรือรบกวนสัตว์
6) นักท่องเที่ยวจะได้รับอนุญาตให้เข้าพักในสถานที่
พักที่จองไว้เท่านั้น 7) ยานพาหนะที่มีที่นั่งมากกว่า 25
ที่นั่งจะถูกจำกัดให้อยู่ในถนนหลักเท่านั้น 8) จำกัดการ
ส่งเสียงรบกวนอย่างเข้มงวดระหว่างเวลา 21:30 น. -
06:00 น. และ 9) ห้ามนักท่องเที่ยวใช้โรลเลอร์สเก็ต
สเก็ตบอร์ด จักรยาน และจักรยานยนต์

สำหรับการจัดการประชากรสัตว์ป่าในพื้นที่
อุทยานแห่งชาติครูเกอร์ จากการศึกษาดูงานในช่วง
ระหว่างวันที่ 11 -14 มีนาคม 2562 ซึ่งเป็นช่วงกลาง
ฤดูการท่องเที่ยวสัตว์ป่าของพื้นที่ คณะนักวิจัยได้
ประกอบกิจกรรมนั่งรถชมสัตว์ป่า จำนวน 6 ครั้ง
(drive) (โดยเลือกใช้บริการของเอกชน โดยรถ 1 คัน
สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 6 คน และรถแต่ละคันมี
ผู้นำเที่ยวที่เรียกว่า Game Guide ที่ผ่านการฝึกอบรม
ตามมาตรฐานที่กำหนด ทำหน้าที่ขับรถและให้ความรู้
แก่นักท่องเที่ยวประจำรถละ 1 คน) ระยะทางต่อครั้ง
อยู่ระหว่าง 37.8 - 74.2 กิโลเมตร (ค่าเฉลี่ย 52.38

กิโลเมตร) เวลาที่ใช้ในการนั่งรถชมสัตว์ป่าในแต่ละครั้ง
3 - 4 ชั่วโมง (ค่าเฉลี่ย 3 ชั่วโมง 26 นาที) การพบเห็น
สัตว์ป่าอยู่ในช่วงระยะทาง 1.4 -2.5 กิโลเมตร/ครั้ง
(ค่าเฉลี่ย 1.8 กิโลเมตร/ครั้ง) ระยะเวลาเฉลี่ยที่พบ 4 -
12 นาที/ครั้ง (ค่าเฉลี่ย 8 นาที/ครั้ง) จำนวนสัตว์ป่าที่
พบ 3 - 11 ตัว/กิโลเมตร (ค่าเฉลี่ย 6 ตัว/กิโลเมตร)
(Table 2, Figure 1) ตัวเลขที่กล่าวมาถือได้ว่าเป็น
มาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่สามารถ
สร้างประสบการณ์นันทนาการจนทำให้นักท่องเที่ยว
เกิดการทำกิจกรรมซ้ำและมาเยือนซ้ำได้ ซึ่งจากการ
สัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่ไปเยือนพื้นที่ในช่วงเวลา
ดังกล่าว พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ
ต่อการพบเห็นสัตว์ป่าในพื้นที่ ทั้งความหลากหลาย
และความถี่ในการพบเห็นสัตว์ป่า นักท่องเที่ยว 1 คน
ประกอบกิจกรรมนั่งรถชมสัตว์ป่าอยู่ที่ประมาณ 5 - 6
ครั้ง ต่อการมาเยือน 1 ครั้ง และมีความต้องการที่จะ
กลับมาอีกในอนาคต

Table 2 Wildlife sightings and game drive activities at the Kruger National Park, South Africa.

Details	Game drive trip					
	Trip 1	Trip 2	Trip 3	Trip 4	Trip 5	Trip 6
Duration	evening	morning	evening	morning	evening	morning
Number of individuals	161	633	446	102	158	259
Detection frequencies	23	108	27	22	19	30
Distance (km.)	54.3	69.7	39.8	38.5	37.8	74.2
Duration/trip	3:18:28	3:58:30	3:21:36	3:11:46	3:31:56	3:16:34
Average number of individuals per kilometer	2.97	9.08	11.21	4.10	2.70	3.49
Average detection time (minutes/one time)	8.77	4.65	9.46	11.9	9.46	7.66

Remark: Data from field observations undertaken during March 11-14, 2019.

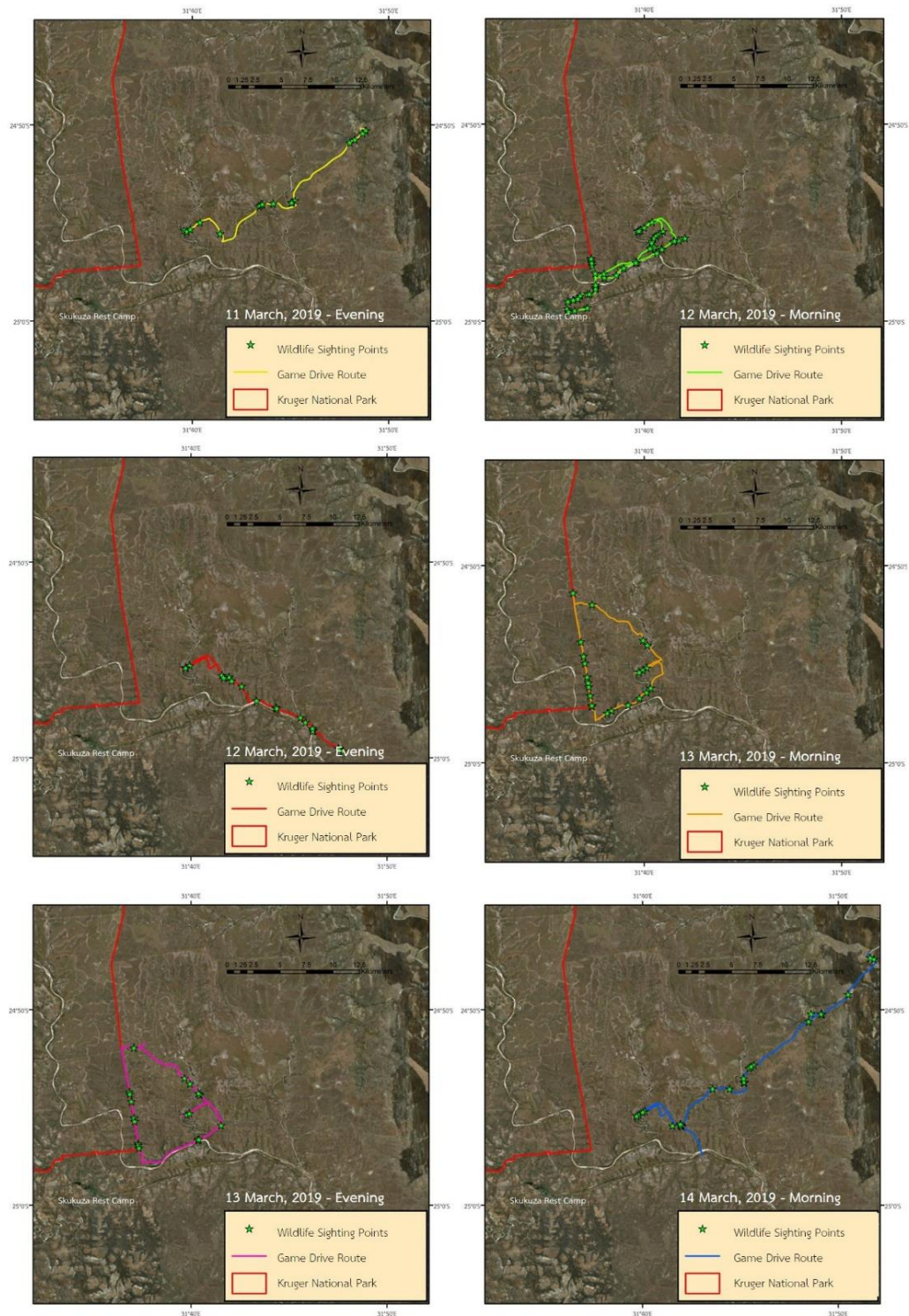

Figure 1 Wildlife sighting routes at the Kruger National Park, South Africa.

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลที่น่าเสนอ การจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าของอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ ไม่ได้เกิดขึ้นจากการปล่อยให้ไปไปตามธรรมชาติ หากแต่เกิดจากการจัดการสัตว์ป่า การจัดการการท่องเที่ยว และการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีแบบแผนเพื่อส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์ที่ดีและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์ป่า เช่น กำหนดให้มีการประกอบกิจกรรมในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้เท่านั้นเพื่อลดผลกระทบต่อสัตว์ป่า มีการกำหนดมาตรฐานร่นำเที่ยวเพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีคุณภาพและมีความปลอดภัย มีการกำหนดความเร็วของรถนำเที่ยวและจำนวนรถนำเที่ยวที่เหมาะสม รวมถึงมาตรฐานของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่างๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้ถึงเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติ นอกจากนี้มีคัมภีร์คัมภีร์นำเที่ยว (game guide/safari guide) ต้องผ่านการอบรมจากอุทยานแห่งชาติหรือหน่วยงานที่ผ่านการรับรอง

จากการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติครูเกอร์ นำมาสู่ข้อเสนอแนะในการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่คุ้มครองของประเทศไทยให้มีมาตรฐาน ตามองค์ประกอบการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การจัดการสัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่อาศัย: สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่คุ้มครอง ก่อนที่จะมีการพัฒนาจะต้องกำหนดพื้นที่ที่สามารถประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่คุ้มครองให้ชัดเจน ทั้งเส้นทางการท่องเที่ยวสัตว์ป่า พื้นที่สำหรับโซนบริการ และพื้นที่ที่กั้นไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปราศจากการรบกวนเพื่อลด

ผลกระทบต่อสัตว์ป่า มีการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงการส่งเสริมโอกาสการพบเห็นสัตว์ป่า ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาและจัดทำแหล่งพืชมอาหาร แหล่งน้ำ และแหล่งดินโป่ง ควบคู่ไปกับการจัดการภัยคุกคามที่มีต่อสัตว์ป่า นอกจากนี้ในพื้นที่คุ้มครองแต่ละแห่งจำเป็นต้องมีการกำหนดชนิดสัตว์ป่าที่เป็นเป้าหมายสำหรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่า โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่เป็นเป้าหมายของการอนุรักษ์และเป็นสัตว์ป่าชนิดพันธุ์เด่นของพื้นที่ (iconic species) เพื่อจัดทำแผนการจัดการเฉพาะ

2. พาหนะสำหรับใช้นำเที่ยวชมสัตว์ป่า:

การกำหนดมาตรฐานรถยนต์นำเที่ยวและยานพาหนะอื่นๆ เช่น เรือนำเที่ยว เป็นสิ่งจำเป็นต่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและสวัสดิภาพของสัตว์ป่า การออกแบบควรต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการลงทุนของคนในท้องถิ่น และต้องไม่ทำลายอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่มีมาตรฐาน รวมถึงมาตรฐานการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง เช่น มาตรฐานเรือรับจ้างนำเที่ยว (tourist boat standard) ที่กำหนดโดยกรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและพัฒนาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่ธรรมชาติแต่ละแห่งของประเทศไทย การบริการนำเที่ยวโดยใช้รถยนต์ขับเคลื่อน 4 ล้อ ที่ออกแบบมาโดยเฉพาะเพื่อรองรับกิจกรรมนั่งรถชมสัตว์ป่าเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการในระยะต่อไปเพื่อให้สามารถบริการกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดระดับสูง (high - end) ที่มีศักยภาพในการใช้จ่ายได้ในอนาคตอันใกล้ ทั้งนี้หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และกรมป่าไม้ควรมีการพัฒนาเพื่อกำหนดมาตรฐานยานพาหนะสำหรับการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่คุ้มครองที่พิจารณาทั้งในด้านความ

ปลอดภัย สวัสดิภาพของสัตว์ป่า และมาตรฐานสิ่งแวดล้อมและความสะดวก

3. มัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยว: การท่องเที่ยวสัตว์ป่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างมาตรฐานของมัคคุเทศก์นำเที่ยวในระดับท้องถิ่น และมัคคุเทศก์นำเที่ยวในระดับสูงเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายในการมาเยือนที่ต่างกัน ทั้งนี้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมสำหรับมัคคุเทศก์นำเที่ยวสัตว์ป่าโดยเฉพาะ โดยกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าในพื้นที่ ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การจัดการถิ่นที่อยู่อาศัยสัตว์ป่า การใช้ชีวิตและเรียนรู้ในธรรมชาติ เป็นต้น โดยประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของการพัฒนาการท่องเที่ยว (เช่น กรมการพัฒนาการท่องเที่ยว) และสถาบันการศึกษาต่างๆ

4. กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่า: ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าในพื้นที่คุ้มครองรวมถึงพื้นที่ธรรมชาติอื่นๆ ของประเทศไทยให้เป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ที่เน้นให้เกิดการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบายและหน่วยงานในระดับพื้นที่ ดังนั้นการจัดตั้งองค์กรที่รวบรวมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในท้องถิ่นมาทำหน้าที่บริหารและจัดการการท่องเที่ยวและสัตว์ป่า เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านสัตว์ป่าเชิงอนุรักษ์ในระดับนานาชาติเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการ รวมทั้งการ

กำหนดการจัดสรรผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เห็นเป็นรูปธรรม

5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม: หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่หลักในการดูแลพื้นที่ โดยเฉพาะกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ควรกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวสัตว์ป่าให้ชัดเจน ซึ่งอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น 1) Passive Engagement การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ชุมชนจะเป็นเจ้าของที่ดินและทรัพยากรในการท่องเที่ยว และให้ภาครัฐหรือองค์กรสาธารณะหรือรัฐบาลเข้าใช้เพื่อหารายได้จากทรัพยากรนั้น และนำรายได้มาจัดสรรหรือแบ่งปันคืนแก่ชุมชน (มีการทำข้อผูกพันทางกฎหมายในบางประเทศ เช่น ประเทศเคนยา แทนซาเนีย และ แชมเบีย 2) Active Engagement การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ชุมชนจะได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านการจ้างงานในกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในลักษณะที่เป็นอิสระหรือเป็นพันธมิตรกับภาครัฐหรือองค์กรสาธารณะหรือ NGO และ 3) Co - Management การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ชุมชนจะมีสิทธิในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรในการท่องเที่ยวเทียบเท่ากับเจ้าของ การกำหนดสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพยากร การกำหนดการให้บริการ และกระบวนการตัดสินใจและกำหนดกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรจะเป็นปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมรูปแบบนี้ (World Bank, 2018)

6. การตลาดการท่องเที่ยว: เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบในการจัดการพื้นที่ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ถึง อุปสงค์ พฤติกรรม

และความเต็มใจจ่ายของนักท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย และการกำหนดค่าธรรมเนียมในการเข้าใช้พื้นที่เพื่อเป็นการระดมเงินทุนเพื่อใช้ในการอนุรักษ์และการจัดการสัตว์ป่าและการจัดการถิ่นที่อยู่อาศัย ควบคู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในพื้นที่อันจะเป็นการสนับสนุนให้การพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สามารถเติบโตพร้อมกันตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นในพื้นที่คุ้มครองของประเทศไทย

REFERENCES

- Duffus, D.A. and P. Dearden. 1990. Non-consumptive wildlife-oriented recreation: a conceptual framework. **Biol. Conserv.** 53 (3): 213-231.
- Expedition Wildlife. 2021. **Explore our Wild World One Destination at a Time.** Retrieved from: <https://www.Expeditionwildlife.com/>, May 1, 2021.
- Gianna, M. and R. Saltzer. 2004. Understanding wildlife tourism markets. pp. 167-185. In K. Higginbottom, ed. **Wildlife Tourism: Impacts, Management and Planning.** Common Ground Publishing, Altona, VIC, Australia,
- Higginbottom, K. 2004. **Wildlife Tourism: Impacts, Management and Planning.** Cooperative Research Center for Sustainable Tourism. University Press, Australia.
- Joubert, S.C.J. 1986. The Kruger national park – an introduction. **Koedoe** 29: x-y (1986)
- Kruger National Park. 2018. **Kruger National Park – Park Management Plan for the Period 2018-2028.** SANParks Board, Ministry of Environmental Affairs, South Africa.
- Lindsey, P.A., G. Chapron, L.S. Petracca, D. Burnham, M.W. Hayward, P. Henschel, E. Hinks, S.T. Garnetti, D.W. Macdonald, E.A. Macdonald, W.J. Ripple, K. Zander, A. Dickman. 2017. Relative efforts of countries to conserve world's megafauna. **Glob. Ecol. Conserv.** 10(2017): 243-252.
- Newsome, D., R.K. Dowling and S.A. Mooew. 2005. **Wildlife Tourism.** Channel View Publications, NY, USA.
- Orams, M.B. 2002. Feeding wildlife as a tourism attraction: A review of issues and impacts. **Tour. Manag.** 23: 281-293.
- Phumsathan, S., N. Pongpattananurak, S. Udomwitid and T. Chaisawatree. 2018. Wildlife - based ecotourism scenario for Huai Kha Khaeng Buffer Zone Area, Uthai Thani Province, Thailand. In **The 8th Advances in Hospitality and Tourism Marketing and Management (AHTMM) Conference,** Bangkok Thailand.
- Pongpattananurak, N. 2020. **Habitat Management Plan for Large Herbivore in the Nang Ram and Huai Thap Salao Area, Huai Kha**

- Khaeng Wildlife Sanctuary. Faculty of Forestry, Kasetsart University, Bangkok. (in Thai)
- Reynolds, P.C. and D. Braithwaite. 2001. Towards a conceptual framework for wildlife tourism. **Tour. Manag.** (22): 31-42.
- Safari Destinations. 2021. **Safari Destinations**. Retrieved from: <https://www.safaridesinations.net/the-experts>, May 1, 2021.
- Sustainable Tourism Cooperative Research Centre. 2009. **Wildlife Tourism: Challenges, Opportunities and Managing the Future**. Gold Coast Campus Griffith University, Queensland, Australia.
- Tisdell, C. 2012. **Economics, Ecology and the Environment: Economic Benefits, Conservation and Wildlife Tourism**. The University of Queensland. Australia.
- Valsson, S.H. 2018. National parks and reserves as tourist destinations. **African Conference on Linear Infrastructure and Ecology**. Skukuza, South Africa.
- Woodroffe, R., S. Thirgood and A. Rabinowitz. 2005. **People and Wildlife, Conflict or Co-existence? Conservation Biology** (9). Cambridge University Press, UK.
- World Bank. 2018. **Growing Wildlife-Based Tourism Sustainably: A New Report and Q&A**. Available Source: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/03/01/growing-wildlife-based-tourism-sustainably-a-new-report-and-qa>, February 15, 2020.
-